

Discurs de la rectora Margarita Arboix en l'acte d'inauguració del curs acadèmic 2018-2019 del sistema universitari català

Molt Honorable president de la Generalitat de Catalunya, Honorable consellera d'Empresa i Coneixement, secretari general d'Universitats i Recerca, directors generals, rectores i rectors —és un honor poder dir ja rectores en plural—, presidenta i presidents dels consells socials, alcaldessa i alcaldes —en particular l'alcalde del nostre municipi, Cerdanyola del Vallès—, diputades i diputats, autoritats, autoritats acadèmiques, professorat, personal d'administració i serveis, alumnat, amics i amigues,

És evident que no puc començar el meu discurs sense fer, en primer lloc, un profund reconeixement a Open Arms. Vull expressar el nostre compromís solidari en nom de la UAB —i estic convençuda que també en nom de totes les universitats catalanes— amb tots aquells que diàriament dediquen esforços personals, i fins i tot arrisquen la vida, per ajudar tantes persones que abandonen el seu país en contra de la seva voluntat, en condicions inhumanes, per garantir la seva vida i la de les seves famílies.

En segon lloc, he d'expressar, una vegada més, la meva decepció pel fet que encara no s'hagi resolt la situació dels estudiants i els membres del PDI i el PAS que estan imputats en diferents processos judicials lligats a activitats dutes a terme al campus de la UAB que s'arrossegueu des de fa anys —per exemple, el que hem denominat «el dels 27», que ve del 2013—, en els quals, amb tot el respecte pels jutges i fiscals que els instrueixen, crec que s'estan demanant penes desproporcionades i possiblement en molts casos injustes. A més, aquesta situació fa que totes les persones afectades hagin de passar mesos i mesos amb l'angoixa de no saber com es resoldrà tot plegat. La major part d'aquestes persones han deixat ja la universitat i estan treballant i tirant endavant la seva vida personal. No em cansaré de dir que aquestes situacions es poden resoldre en el marc de la reglamentació de la universitat i que, en canvi, s'han judicialitzat.

També cal fer un esment a la situació política de Catalunya i Espanya, que estan immerses en una profunda crisi social, política i institucional que ha erosionat les bases de la convivència democràtica i que, com és lògic, té conseqüències en la vida acadèmica

de totes les universitats. Vull expressar una vegada més el desig que es promogui una sortida a la crisi per la via del diàleg, perquè crec que som moltes les persones d'aquest país que apostem per la tolerància, el diàleg i la negociació com a requisits per tractar democràticament qualsevol conflicte social i polític.

La Universitat Autònoma de Barcelona acaba de complir mig segle de vida, durant el qual la institució ha creat una marca a escala nacional i internacional que la caracteritza com a universitat pública compromesa amb l'avanç social i l'aspiració irrenunciable d'oferir la millor qualitat docent i investigadora. En aquesta tasca no estem sols; som part d'un mapa universitari català consolidat que forma ciutadans que s'incorporen al món laboral aportant coneixement i contribuint al progrés social, cultural i econòmic del país. A més, els nostres centres educatius ocupen llocs destacats en els rànquings de prestigi internacional tant en recerca com en docència.

Aquestes afirmacions, que corresponen a una realitat incontestable, voldria contextualitzar-les.

L'estudi de la història de les civilitzacions ha demostrat que l'educació sempre ha resultat un factor decisiu per al progrés dels pobles, motiu pel qual és globalment reconeguda com a factor del desenvolupament socioeconòmic d'un país, i és així com la comunitat internacional pren un compromís en favor de l'educació que descansa sobre una doble convicció: que l'educació és un dret fonamental, imprescindible per a l'exercici de tots els altres drets de l'ésser humà, i que l'educació té un impacte positiu sobre la millora de la salut, l'equitat i la cultura, l'enfortiment dels valors de cooperació i solidaritat enfront dels de competitivitat, la reducció de la pobresa, el respecte del medi ambient, el creixement econòmic i l'estabilitat social. Amb tot això l'educació contribueix efectivament al desenvolupament humà, al foment de la cohesió social, a la millora de les relacions entre els individus i els grups socials i, sobretot, a la justícia social.

I encara que no és fàcil estimar de manera concreta i matemàtica aquest valor, tenim moltes evidències que demostren com l'educació impacta en la societat, en el territori. Per exemple, informes de la Unesco afirmen que, si tots els infants dels països no desenvolupats sabessin llegir, la pobresa disminuiria un 12 %, i que un any suplementari d'escolarització pot augmentar els ingressos de les dones d'un 10 a un 20 %. També podríem fer referència, en el marc de l'educació universitària, a dades que els rectors de les universitats de Girona, Lleida, Tarragona o Vic coneixen molt bé, i que mostren que la presència de les universitats, en els respectius territoris, ha comportat un gran impacte econòmic i sobretot un important impacte sobre el coneixement. En les àrees metropolitanes, en les quals coexisteixen diferents universitats i les relacions intersectorials són més complexes, es fa més difícil avaluar aquest impacte.

És en aquest context que voldria destacar el paper de les universitats, institucions d'ensenyament superior que participen activament en la creació i la transferència del coneixement, fan docència i recerca i són capaces de produir la majoria dels descobriments científics més importants dels dos últims segles, els quals han permès a la societat fer passos de gegant en l'avenç de les humanitats, les ciències socials i experimentals i la salut. Tant és així que avui dia la majoria dels països del nostre entorn tenen clar que cada euro que inverteixen en les seves universitats repercuteix directament en la millora de la qualitat de vida de la seva ciutadania i garanteix el futur del país. Dades recents demostren que a Catalunya cada euro invertit en les nostres universitats ha revertit en un 4 % del producte interior brut. Desafortunadament, en els últims anys aquesta constatació, de present i futur, no forma part de les prioritats dels nostres dirigents.

M'agrada l'afirmació que fa Philip Altbach, director del Center for International Higher Education del Boston College: «Les societats que ignoren les múltiples finalitats i funcions que té la universitat seran molt més febles, ja que les universitats són motors de l'economia del coneixement, però han d'estar també al servei d'objectius humanístics i culturals i dels individus.»

Avui l'accessibilitat dels ciutadans a la universitat en els països desenvolupats és molt alta. En el nostre país més d'un 41 % dels ciutadans assoleixen un títol universitari, xifra que supera la mitjana de la UE (36 %). Els graduats universitaris, malgrat la crisi, obtenen més bons resultats al mercat de treball que la resta de col·lectius, tant en taxa d'ocupació com en salaris. Així, les últimes dades de l'enquesta d'ocupabilitat coordinada per l'Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Catalunya ens diuen que la situació laboral dels nostres graduats en els tres anys posteriors a la graduació, per àmbit de coneixement, assoleix un valor mitjà del 89,3 % d'ocupació (des d'un 82,6 % en humanitats fins a un 93,2 % en enginyeries). I això indica que els ciutadans perceben que les universitats són quelcom útil i que aporten valor a través del coneixement que imparteixen.

Ara les universitats d'arreu del món estan vivint un dels períodes més interessants de la seva història, ja que la globalització ofereix grans oportunitats, però, al mateix temps, planteja seriosos interrogants per al futur que qüestionen quin serà el valor central de l'educació superior. Diferents realitats (transformacions socials, tecnològiques, econòmiques, mediambientals) ens estan obrint nous camps de treball i formulant nous reptes que definiran el futur d'una de les institucions en la qual la societat té gran confiança. Per tant, hem de tenir clar que no podem decebre aquesta societat que confia en nosaltres. I en aquest entorn les universitats hem d'aportar tota la nostra experiència i tot el nostre compromís social per donar resposta a les exigències que la comunitat demana, en les seves diferents facetes, demostrant, com sempre hem fet, que tenim capacitat per aportar solucions als canvis que emergeixen, proposant noves titulacions,

metodologies educatives, línies de recerca..., i promovent valors universals, la tolerància i la inclusió social.

Actualment la tecnologia fa que els acadèmics i investigadors comparteixin els seus descobriments més ràpidament i de manera més eficaç gràcies a l'univers digital i a la possibilitat d'arribar als estudiants de tot el món a través de plataformes educatives virtuals. Aquestes xarxes estan suposant una multiplicació exponencial del que la ciència i l'educació poden oferir per les vies convencionals i disparen el valor de tot el que les universitats creen i difonen. Avui és possible l'accés lliure a cursos en línia de la Universitat de Stanford, de la de Princeton o d'algunes del nostre país. Això està modificant les formes de captar la informació, el saber i el talent, les relacions universitàries i el funcionament de les nostres institucions. La quantitat de dades disponibles en cada moment (per exemple, les dades massives o *big data*) i els resultats que s'obtinguin d'analitzar-les configuraran la nostra manera d'ensenyar i d'aprendre, tant a l'aula tradicional com en altres llocs, com poden ser les classes interactives, les xarxes socials o el treball directe en laboratoris, amb els professors i investigadors, on aquests duren a terme la transferència de coneixement als alumnes.

En aquest context, es fa evident la necessitat de modificar la manera d'ensenyar, sense oblidar la importància social i educativa de les relacions de proximitat entre l'alumnat i el professorat. I també es fa necessari modificar els continguts en què la formació es concreta. Continua sent un repte central aconseguir l'equilibri entre els continguts de tall professionalitzador i científicotecnològic i els continguts relacionats amb els objectius d'un desenvolupament social, equitatiu, solidari, ètic; sobretot quan avui dia, en molts moments, esdevenen prioritaris els primers en detriment dels segons.

En moltes ocasions, els governs i la ciutadania consideren les universitats únicament com a motors econòmics i camps d'entrenament de futurs professionals. Les universitats sovint s'han vist obligades a renunciar a part del seu paper com a centres de la vida intel·lectual i cultural i com a institucions d'anàlisi i crítica social.

Per tant, com diu el tercer informe de la Global University Network for Innovation (GUNI): «L'educació superior té la responsabilitat de formar els ciutadans que, al llarg de la seva carrera professional, tindran posicions de diferent responsabilitat tant en la societat com en el mercat laboral. L'educació superior ocupa, per tant, un rol decisiu i fonamental pel que fa al contingut dels estudis, però també als valors i les habilitats que incorpora a la societat.»

En aquest sentit, entenc que els països, també el nostre, han de formular polítiques d'educació superior per afavorir el desenvolupament, minimitzar els riscos i aprofitar les oportunitats creades pels canvis socials, els mercats, la globalització, les migracions, etc.

Per entomar aquests canvis és necessari que les nostres universitats, en particular les públiques, engeguin una reflexió profunda i objectiva que els permeti dissenyar, autònomament, el propi perfil dins d'una estratègia de país. En aquest camí cal que ens obrim per escoltar el que ens poden aportar els professionals externs, nacionals i internacionals, facilitant que l'alumnat, el professorat i el personal d'administració i serveis es relacionin amb les problemàtiques quotidianes de la societat del coneixement, del món del treball, dels canvis socials..., garantint un perfil d'universitats obertes, inclusives, innovadores, flexibles, interdisciplinàries, que suprimeixin les distàncies que es donen entre les diferents disciplines i molt reactives davant els canvis que es produeixen en aquest món global. Així farem possible que les solucions als problemes i el disseny de nous projectes, titulacions, continguts, metodologies i idees siguin abordats des de tots els angles possibles i es garanteixi que s'assolirà la millor alternativa.

Aquests reptes i les seves solucions han de trobar un marc de treball on conflueixin els governs, els grups parlamentaris, els agents socials, els ciutadans interessats i els universitaris, que s'han de fer corresponsables d'impulsar el salt necessari perquè les universitats continuïn sent un motor de transformació social i econòmica. Això es podria donar en el marc d'un pacte social per la universitat.

Aquest és el marc de futur. No obstant això, no podem deixar de banda la situació compromesa en la qual avui es troben les universitats catalanes, en particular aquelles de l'àmbit públic.

La crisi econòmica, dels efectes de la qual amb prou feines ara comencem a recuperar-nos, ha deixat tocats molts dels pilars bàsics de les universitats i les ha situat davant un futur ple d'incerteses. Les universitats han resistit, en certa manera, a «l'investida provocada per la crisi»; però, en aquests moments han arribat a una situació límit de la qual poden, si les ajuden, sortir airoses, o, en cas contrari, desaparèixer del mapa internacional de la qualitat i innovació docent i investigadora en què ara es troben.

La situació financera del país en aquests últims anys ha provocat una descapitalització tan important que avui les universitats tenen moltes dificultats per ser acadèmicament competitives: tenim uns edificis que requereixen restauració i innovació, uns laboratoris amb força material obsolet, unes xarxes que no suporten el trànsit tecnològic que avui es requereix... Les plantilles de PDI i PAS no són suficients i a més tenen una edat mitjana propera a la jubilació i els més joves superen els 45 anys. De manera indirecta aquesta crisi també ha suposat un control de les plantilles, les despeses i les polítiques de creació de graus, que ha derivat en una degradació dels nivells d'autonomia universitària que està provocant grans dificultats: en la gestió dels recursos de personal, en la captació i retenció de talent i també en l'adaptació i la modernització dels programes docents i de les estructures de gestió universitària (centres, departaments, instituts...).

I en tot aquest panorama no podem oblidar que els estudiants i les seves famílies estan pagant unes taxes universitàries equivalents al 25 % del cost dels estudis quan en altres parts d'Espanya i en la major part dels països europeus paguen entorn d'un 15 % dels costos o fins i tot tenen els estudis gratuïts.

En definitiva, podríem continuar descrivint alguns d'aquests malsons, però la universitat té vocació de ser motor dels canvis, avançant cap al futur. Per això, president, avui teniu el nostre compromís de continuar apostant pel desenvolupament socioeconòmic del país i, per garantir-ho, reclamem amb urgència que Govern, Parlament, empresaris i ciutadans en general, juntament amb les universitats, abordem amb mesures urgents i amb la definició d'una estratègia de futur, de manera crítica, objectiva, despolititzada i en positiu, l'anàlisi de la deteriorada autonomia universitària, la precària situació financera, les envellides plantilles de professorat i de personal d'administració i serveis, les taxes universitàries i la qualitat i la innovació de la recerca i la docència, si realment tenim interès que la universitat continuï sent un motor de transformació social i de creixement socioeconòmic sostenible.

Moltes gràcies.